

ΔΙΑΛΕΞΗ ΑΡ. 5
Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΑΝΤΕΞΕΤΑΣΗΣ

Μια λανθασμένη ερώτηση στο στάδιο αντεξέτασης ενός μάρτυρα που υποβάλλεται εκ μέρους δικηγόρου μπορεί να αποβεί μοιραία για την έκβαση της υπόθεσης. Βεβαίως τούτο μπορεί να αποτελεί υπερβολή γιατί πιστεύω ότι η έκβαση μιας υπόθεσης είναι το αποτέλεσμα χειρισμών σε διάφορα στάδια και εξαρτάται βεβαίως πολλές φορές και από εγγενείς αδυναμίες που έχει κάποια υπόθεση. Όμως είναι γεγονός ότι ο χειρισμός στο στάδιο της αντεξέτασης αποτελεί και την κορυφαία θα έλεγα στιγμή της μαχόμενης δικηγορίας. Ο δεινός αντεξεταστής είναι ο δικηγόρος ο οποίος αναδεικνύεται στο επάγγελμα του και είναι ο επιτυχημένος ουσιαστικά δικηγόρος στον τομέα της μαχόμενης δικηγορίας. Ένας δικηγόρος μπορεί να είναι πετυχημένος οικονομικά χωρίς κατ' ανάγκη να θεωρείται και καταξιωμένος μέσα στην ευρύτερη οικογένεια του δικηγορικού κόσμου. Ο πετυχημένος δικηγόρος είναι εκείνος ο οποίος έχει το θάρρος να σταθεί στα πόδια του στο Δικαστήριο και να εξετάσει με επιτυχία μάρτυρες. Είναι εκείνος τον οποίο ο αντίδικος δικηγόρος φοβάται και σέβεται και είναι εκείνος τον οποίο το Δικαστήριο παρακολουθεί με προσοχή και θεωρεί τιμή και ευχαρίστηση του να τον έχει ενώπιον του. Είναι εκείνος ο δικηγόρος από τον οποίο η αίθουσα μαθαίνει και διδάσκεται. Για να φτάσει κανείς σ' αυτόν το καταξιωμένο επίπεδο δικηγορίας χρειάζεται υπομονή, επιμονή, σκληρή δουλειά αλλά και ταλέντο. Προπάντων χρειάζεται όραμα. Δεν είναι εύκολο να καθορίσει ένας 5, 10, 20, ή δεν ξέρω πόσους καλούμενους χρυσούς κανόνες της αντεξέτασης. Ορισμένοι βασικοί κανόνες είναι χρήσιμοι να τους ξέρεις κανείς και βεβαίως είναι τόσο αρχαίοι όσον και η ανθρώπινη φύση. Από αρχαιότατους χρόνους φιλόσοφοι και νομικοί μας έχουν διδάξει την βασική θεωρεία των κανόνων αυτών ξεκινώντας από τον Σωκράτη και έπειτα. Ο κάθε δικηγόρος έχει το δικό του «στυλ». Κανένας δεν μπορεί να πετύχει στον τομέα αυτό της αντεξέτασης εάν επιχειρεί να μιμηθεί άλλους και να μην είναι ο εαυτός του. Η άνεση και η ευγένεια και όχι η επιθετικότητα χωρίς αυτό να σημαίνει όμως και δουλοπρέπεια στην αίθουσα του Δικαστηρίου χαρακτηρίζουν την επιτυχή παρουσία δικηγόρου στο στάδιο της αντεξέτασης.

Έχοντας υπόψη τα πιο πάνω θα επιχειρήσω να εισηγηθώ ορισμένους «Κανόνες» της αντεξέτασης που πιθανόν να είναι χρήσιμο να έχει υπόψη του κάποιος δικηγόρος. Για το θέμα αυτό έχουν γραφτεί πάρα πολλά και παραπέμπω στο υλικό που συνοδεύει την διάλεξη μου σε αρκετές αυθεντίες. Ιδιαίτερα αυθεντίες άγγλων συγγραφέων με δεδομένο ότι πρωταρχικό ρόλο στην διεξαγωγή της Δίκης κατά το αγγλοσαξονικό σύστημα που ακολουθούμε στην Κύπρο δεν έχει ο Δικαστής, αλλά οι εμπλεκόμενοι δικηγόροι.

ΒΑΣΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ:

1. Χρειάζεται να γίνει αντεξέταση; Δεν σημαίνει ότι ο κάθε μάρτυρας πρέπει να αντεξετάζεται. Υπάρχουν καταρχάς μάρτυρες οι οποίοι προσφέρουν εντελώς τυπική μαρτυρία ή μαρτυρία η οποία δεν αμφισβητείται αλλά για τον αλφα ή βήτα λόγο δεν μπορεί να προσφερθεί υπό μορφή παραδεκτών γεγονότων ή υπό μορφή δηλώσεων. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις όπου η μαρτυρία που δίδει ένας μάρτυρας είναι τέτοιας φύσης και έκτασης που είτε θα ήταν επικίνδυνο να αντεξετασθεί περαιτέρω είτε δεν θα ήταν τούτο σοφό με δεδομένο ότι τα όσα έχει πει ο μάρτυρας είτε δεν προσφέρουν τίποτα ουσιαστικό στην υπόθεση είτε μπορεί να αξιοποιηθούν με την κατάλληλη επιχειρηματολογία προς

όφελος της ίδιας της υπόθεσης του πελάτη του προτιθέμενου αντεξεταστή. Είναι λάθος ο δικηγόρος να νομίζει ότι θα πρέπει κάθε φορά που υπάρχει μαρτυρία να πει κάτι υπό μορφή αντεξέτασης. Το κατά πόσο θα αντεξετάσει ή όχι προϋποθέτει ότι κατέχει το θέμα του, θα γνωρίζει την υπόθεση του και προπάντων θα έχει ήδη διαμορφωμένη στο μυαλό του την δική του «θεωρεία» και θέση για το που στηρίζεται και πως δομείται η υπόθεση του πελάτη του. Αντεξέταση του «αέρα» για χάρη της αντεξέτασης δεν ενδείκνυται. Άρα ο δικηγόρος οφείλει να ακούσει πολύ προσεκτικά την προσφερθείσα μαρτυρία υπό μορφή κατάθεσης η δήλωσης ή προφορικής μαρτυρίας *in voce* δηλαδή την κυρίως εξέταση και να αποφασίσει έχοντας κατά νου ποια είναι η υπόθεση του πελάτη του τι θέλει να αποδείξει και πως έπεται κατά πόσο ενδείκνυται να ρωτήσει ή όχι έστω και μια ερώτηση υπό μορφή αντεξέτασης.

2. **Ψυχραιμία και ευγένεια:** Στο στάδιο της αντεξέτασης όπως και στο στάδιο της κυρίως εξέτασης ο δικηγόρος οφείλει να κρατεί πάντοτε την ψυχραιμία του. Καταρχάς δεν επιτρέπεται σε δικηγόρο να καθιστά έκδηλα τα συναισθήματα του στην αίθουσα του Δικαστηρίου. Π.χ. εάν μια απάντηση είναι ευνοϊκή για την υπόθεση του πελάτη του ασφαλώς και δεν πρέπει να αρχίσει «να πανηγυρίζει» με κανένα τρόπο και το αντίθετο. Αν μια απάντηση είναι καταστροφική για την υπόθεση του πελάτη του δεν πρέπει να το δείξει με τον αλφα ή βητα τρόπο. Τα πάντα ανατρέπονται μέχρι το τέλος μιας Δίκης. Υπάρχει δυνατότητα διόρθωσης πάντοτε, αλλά υπάρχει και δυνατότητα διόρθωσης από το άλλο μέρος διάδικο. Συνεπώς καμία εκδήλωση συναισθημάτων δεν είναι επιτρεπτή. Όπως δεν είναι επιτρεπτή η επιθετικότητα που πολλές φορές προσεγγίζει τα όρια του καυγά ή αντιδικίας με τον μάρτυρα. Η στοιχειώδης ευγένεια πρέπει να τηρείται γιατί δικηγόρος ο οποίος αφήνει τον εαυτό του εκτός ελέγχου με επιθετικές ερωτήσεις κάθε άλλο παρά δημιουργεί καλή εντύπωση στον δικαστή και κάθε άλλο πετυχαίνει τον στόχο του, εκμείευσης απαντήσεων προς όφελος του πελάτη του. Αντίθετα το τι πετυχαίνει είναι το πείσμα του μάρτυρα και την επιμονή του στα όσα λέει και την δημιουργία γενικά εχθρικού κλίματος μέσα στην αίθουσα του Δικαστηρίου το οποίο αφήνει πάντοτε μια κακή γεύση η οποία δεν αποκλείεται να έχει και αντανάκλαση στην Απόφαση του Δικαστηρίου. Δεν υπάρχει κανένας απολύτως λόγος ο δικηγόρος να τσακωθεί με τον μάρτυρα που αντεξετάζει. Τούτο προσφέρει κακήν υπηρεσία στην υπόθεση του πελάτη του. Με δεδομένο μάλιστα ότι το Δικαστήριο έχει καθήκον να τηρεί την τάξη στην αίθουσα του Δικαστηρίου, αλλά και να προστατεύει τους μάρτυρες έναντι ανοίκειων επιθέσεων. Επιθετική αντεξέταση μπορεί να φέρει τον δικηγόρο, όπως τυχαίνει πολλές φορές, αντιμέτωπο με το ίδιο το Δικαστήριο, κάτι το οποίο σίγουρα δεν είναι επιθυμητόν. Τέτοιου είδους συμπεριφορά μάλλον υποδηλεί αδυναμία στην ουσία της υπόθεσης ή τουλάχιστον δίδει αυτήν την εικόνα και εντύπωση κάτι το οποίο σαφώς αντιστρατεύεται τα συμφέροντα του πελάτη. Όπως έχει λεχθεί «the art of cross examination is not the art of examining a witness in a crossed manner». Βεβαίως μια μικρή τελευταία παρατήρηση επί του θέματος. Τούτο δεν σημαίνει ότι ο τόνος της φωνής πρέπει να παραμένει πάντοτε στο ίδιο επίπεδο. Ασφαλέστατα υπάρχουν περιπτώσεις όπου ο τόνος μπορεί να υψωθεί χωρίς να ξεφεύγει πάντοτε από τα επιτρεπτά όρια, αλλά περαιτέρω είναι πολλές φορές και δυνατόν και επιθυμητόν χωρίς να υπάρξει επανάληψη μέσα από την έντονη επιμονή να κλονίζεται η αξιοπιστία του μάρτυρα στο στάδιο της αντεξέτασης. Να υπενθυμίσω ότι η ένταση και γενικά ο τόνος της φωνής εξαρτάται και σε μεγάλο βαθμό, όπως έχει λεχθεί πάρα πολλές φορές και από το μέγεθος της αίθουσας του Δικαστηρίου. Υπάρχει μια αίθουσα στο Επαρχιακό Δικαστήριο Πάφου η οποία είναι τόσο μικρή δεν νομίζω να ξεπερνά τα 10 τ.μ. μέσα στην οποία συνωστίζονται ανυψωμένη πλατφόρμα

με το έπιπλο ενώπιον του οποίου κάθεται ο Δικαστής, τα έδρανα των δικηγόρων και θέσεις ακροατηρίου !!!! Σε μια τέτοια αίθουσα δυνατή και σεντόρια φωνή μάλλον γέλωτα θα προκαλέσει. Το ίδιο όμως ψιθυριστή φωνή στην Αίθουσα αρ. 1 που είναι στη Λευκωσία και κάθεται στο νέο κτίριο η Ολομέλεια του Δικαστηρίου η οποία είναι πολύ μεγάλη αίθουσα.

3. **ΚΑΛΗ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΦΑΚΕΛΟΥ**: Για να μπορέσει ο δικηγόρος να πετύχει στην αντεξέταση του θα πρέπει απαραίτητως να είναι πολύ καλά προετοιμασμένος. Αυτό προϋποθέτει βεβαίως ότι γνωρίζει άριστα τον φάκελο του, αυτό που στην Αγγλία οι Barristers ονομάζουν «brief», την σήμερον ημέρα όμως κάθε άλλο παρά συνοπτικό ή μικρό σε μέγεθος ή όγκο είναι το «brief». Αντίθετα ο φάκελος μιας υπόθεσης συνήθως είναι ογκώδης και αποτελείται από φακέλους ύψους πολλές φορές ενός μέτρου δεμένους με «κόκκινη» (ρόζ) κορδέλλα. Το κουβάλημα στο Δικαστήριο χωρίς βοήθεια καθίσταται πάρα πολλές φορές δύσκολο και σίγουρα χρειάζεται βοήθεια για να διεκπεραιωθεί χωρίς να προκαλέσει προβλήματα υγείας. Ο κάθε δικηγόρος που σέβεται τον εαυτό του, τον συνάδελφο του, τους πελάτες, αντίδικους αλλά και το Δικαστήριο δεν θα πρέπει να μπαίνει στην αίθουσα του Δικαστηρίου για να ξεκινήσει την Ακρόαση της υπόθεσης αν δεν γνωρίζει όλο το υλικό του φακέλου του πολύ καλά και να είναι σε θέση να το εντοπίσει ανά πάσα στιγμή κατά την διάρκεια της Δίκης. Η χειρότερη εικόνα που μπορεί να δημιουργηθεί είναι δικηγόρος ο οποίος είναι αδιάβαστος και ο οποίος την τελευταία στιγμή μετροφυλλά αμήχανα και διεξέρχεται φακέλους για να βρει ένα έγγραφο το οποίο επιθυμεί να θέσει υπόψη του μάρτυρα που τον αντεξετάζει. Στο στάδιο της αντεξέτασης ο δικηγόρος πρέπει να γνωρίζει για τον κάθε μάρτυρα τι θέλει από αυτόν να έχει σημειωμένα πολύ συνοπτικά τα σημεία της αντεξέτασης και να έχει ήδη ξεχωρίσει και φωτοτυπήσει τα έγγραφα τα οποία προτίθεται να χρησιμοποιήσει σε ένα ξεχωριστό φάκελο κάτω από το σημείωμα που έχει ετοιμάσει για τα σημεία επί των οποίων θα αντεξετάσει τον μάρτυρα. Όπου θα κάμει αναφορά σε συγκεκριμένα αποσπάσματα εγγράφων καλόν θα ήταν να γνωρίζει ακριβώς που θα εντοπίσει τα αποσπάσματα αυτά και εφόσον δεν θα παρουσιάσει το έγγραφο στον μάρτυρα να τα έχει υπογραμμισμένα ή να διαθέτει επιπρόσθετο υπογραμμισμένο αντίγραφο. Η αναζήτηση εγγράφων την τελευταία στιγμή με μαθηματική ακρίβεια θα οδηγήσει, σύμφωνα με την πείρα μου, σε αναποτελεσματική αντεξέταση και μη έγκαιρον εντοπισμό του εγγράφου. Είναι πολύ σημαντικό για σκοπούς μιας πετυχημένης αντεξέτασης ο δικηγόρος να αποφασίσει ποιος είναι ο σκοπός της αντεξέτασης του συγκεκριμένου μάρτυρα μέσα στο πλαίσιο της ευρύτερης θεωρείας που έχει υπόψη του ο δικηγόρος για την όλη υπόθεση.

4. **ΜΕΛΕΤΗ ΚΑΙ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΑΝΤΙΦΑΝΤΙΚΩΝ ΔΗΛΩΣΕΩΝ**: Με δεδομένο ότι ένας από τους σκοπούς της αντεξέτασης είναι να προσβληθεί η αξιοπιστία του μάρτυρα πέραν από την εκμείευση μαρτυρίας προς όφελος της υπόθεσης του πελάτη, ο συνήγορος οφείλει να εντοπίσει τυχόν προηγούμενες αντιφατικές δηλώσεις του μάρτυρα. Ένας μάρτυρας μέσα στο πλαίσιο μιας υπόθεσης πολύ πιθανόν να έχει δώσει κάποιου είδους γραπτή κατάθεση είτε σε ανύποπτο χρόνο είτε ακόμη και μετά την έγερση των επίδικων θεμάτων. Η κατάθεση αυτή μπορεί να δόθηκε σε Αστυνομία ή σε προηγούμενη Δικαστική υπόθεση ή σε κάποια αρμόδια αρχή. Πολλές φορές μπορεί να περιέχεται σε επιστολές ή σε άρθρα στην εφημερίδα. Σε άλλες περιπτώσεις μπορεί να υπάρχει προηγούμενη δήλωση η οποία να έγινε προφορικά αλλά ενώπιον μαρτύρων η αξιοπιστία των οποίων δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί ή τουλάχιστον πολύ δύσκολα μπορεί να γίνει τούτο. Ο σωστός αντεξεταστής πρέπει να έχει στον φάκελο του αυτό που θα χρησιμοποιήσει για την αντεξέταση του συγκεκριμένου μάρτυρα δηλαδή όλον αυτόν το

υλικό σε χρονολογική σειρά, με υπογραμμισμένα τα σημεία των αντιφατικών δηλώσεων. Αρκετές φορές η αντιφατική δήλωση προκύπτει στο στάδιο της κυρίως εξέτασης. Ο καλός δικηγόρος γνώστης του υλικού ενώπιον του θα μπορέσει σχεδόν ταυτόχρονα να εντοπίσει σχεδόν άμεσα την αντίφαση και να είναι έτοιμος για την αντεξέταση. Ορισμένες φορές μέσα στον ίδιο τον φάκελο της Δικογραφίας έχουν κατατεθεί έγγραφα ή προηγούμενες Ενόρκιοι Δηλώσεις του μάρτυρα τις οποίες ο δικηγόρος θα πρέπει να ζητήσει να θέσει στον μάρτυρα για να σχολιάσει το θέμα. Αν ένα θέμα δεν τεθεί κατά την αντεξέταση ιδιαίτερα μια αντιφατική δήλωση δεν θα επιτραπεί συνήθως στον διάδικο σε μεταγενέστερο στάδιο να επιχειρήσει να προσαγάγει αυτήν την μαρτυρία με το σκεπτικό ότι θα έπρεπε να είχε τεθεί η αντιφατική δήλωση στο συγκεκριμένο μάρτυρα για να του δοθεί η μαρτυρία να την σχολιάσει. Η εκ του πονηρού αποφυγή να τεθεί η αντιφατική αυτή δήλωση στον μάρτυρα όταν μαρτυρά δεν θα βοηθήσει την υπόθεση ενός διαδίκου. Γιατί εκτός του ότι δημιουργεί κακές εντυπώσεις υπάρχει ο κίνδυνος να μην επιτραπεί σε μεταγενέστερο στάδιο αλλά ακόμη και αν επιτραπεί να βαθμολογηθεί με μηδέν ή να θεωρηθεί από το Δικαστήριο ότι είναι άνευ σημασίας με δεδομένο ότι δεν κλήθηκε ο μάρτυρας να δώσει την δική του εξήγηση για τη ν τυχόν αντίφαση. Πολλές φορές η αντίφαση όταν ιδιαίτερα πρόκειται για την μαρτυρία διαδίκου μπορεί να προκύπτει από την δικογραφηθείσα θέση του. Παρόλον ότι τα Δικόγραφα γίνονται από τον δικηγόρο και μέσα σ' αυτά εμπεριέχεται σύντομη αναφορά στο ιστορικό και γεγονότα της υπόθεσης ο διάδικος δεσμεύεται από την δικογραφηθείσα εκδοχή του, έστω και αν το έγγραφο όπως στις πλείστες περιπτώσεις συντάχθη από τον δικηγόρο του. Μπορεί να υποδειχθεί στον μάρτυρα η αντίφαση ή ανακολουθία , αλλά ως επί το πλείστον αντίφαση αυτού του είδους είναι καλύτερον να αποτελέσει αντικείμενο επιχειρηματολογίας στο στάδιο των αγορεύσεων. Σε τέτοιες περιπτώσεις η πείρα μου, μου λέει ότι η σύνηθης απάντηση που λέει ο μάρτυρας είναι ότι δεν γνωρίζει γιατί ο δικηγόρος του έγραψε το θέμα όπως το έγραψε ή τι εννοούσε και επιμένει στην δική του εκδοχή. Το να επιμένει κανείς σε περαιτέρω αντεξέταση επί του θέματος είναι άσκοπον και δυνατόν να αποβεί και επιζήμιο. Να σημειώσω επίσης ότι με βάση τις πρόνοιες του Ειδικού Μέρους του Περί Αποδείξεως Νόμου Κεφάλαιον 9, όπως τροποποιήθηκε, υπάρχει υποχρέωση σε δικηγόρο ο οποίος επικαλείται κατά την αντεξέταση αντιφατική προηγούμενη δήλωση ή κατάθεση να την θέσει ενώπιον του μάρτυρα αυτού. Γνώση των προνοιών αυτών και εφαρμογή τους είναι απαραίτητη. Συνεπώς χρήσιμο είναι πάντοτε εκτός από τους Κανόνες Πολιτικής Δικονομίας και ένα αντίγραφο του Περί Δικαστηρίων Νόμου ο δικηγόρος που ασκεί την μαχόμενη δικηγορία να έχει πάντοτε σε όλα τα στάδια της Δίκης ενώπιον του και ενημερωμένο αντίγραφο του Περί Αποδείξεως Νόμου!

5. **ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟ ΤΟ ΨΑΡΕΜΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑΣ**: Ένας από τους βασικούς κανόνες της αντεξέτασης, ο οποίος παραδοσιακά διδάσκεται, είναι ότι ποτέ δεν θα πρέπει στο στάδιο της αντεξέτασης να ρωτάς κάτι για το οποίο δεν είσαι σίγουρος για την απάντηση ή είναι πιθανόν η απάντηση να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην υπόθεση του πελάτη. Είναι πολύ επικίνδυνο στο στάδιο της αντεξέτασης να προσπαθεί ο δικηγόρος να εξασφαλίσει μαρτυρία την οποία δεν γνωρίζει, δηλαδή να ψαρεύει μήπως «τσιμπήσει» κάτι το οποίο να φανεί χρήσιμο για προώθηση των θέσεων που έχει υπόψη του. Μετά από μια καλή προετοιμασία της υπόθεσης και συγκεκριμένα της γραμμής αντεξέτασης που προτίθεται να ακολουθήσει ο δικηγόρος δεν έχει κανένα απολύτως λόγο να διακινδυνέψει ερωτήσεις οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν σε απαντήσεις καταστροφικές για την υπόθεση του πελάτη του. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδουν τα Δικαστήρια σε απαντήσεις οι οποίες δίδονται στο στάδιο της αντεξέτασης από μάρτυρα ο

οποίος αντεξετάζεται. Συνεπώς είναι πολύ παρακινδυνευμένο να υποβάλλεται ερώτηση στο στάδιο της αντεξέτασης η οποία μπορεί να οδηγήσει σε τέτοιου είδους απάντηση. Τίθεται πολλές φορές το ερώτημα, πως είναι δυνατόν ένας δικηγόρος να μπορεί να «μαντέψει» τι είδους απάντηση μπορεί να δώσει ένας μάρτυρας αντεξεταζόμενος η οποία δυνατόν να αποβεί προς όφελος ή εναντίον του. Στις περισσότερες περιπτώσεις ο μελετημένος και προβληματισμένος δικηγόρος γνωρίζει τούτο, γιατί από τα στοιχεία του φακέλου του και το υλικό το οποίο κατέχει είναι σε θέση να γνωρίζει ότι η απάντηση δεν μπορεί να είναι διαφορετική από αυτήν η οποία επιβεβαιώνεται από τα στοιχεία τα οποία κατέχει. Αν η απάντηση είναι διαφορετική τότε εύκολα μπορεί να διαψευσθεί ο μάρτυρας όταν θα αντικρουσθεί με τα στοιχεία αυτά. Ο πειρασμός είναι πολλές φορές μεγάλος και τον οποίο ο έμπειρος ο δικηγόρος μπορεί να αντιμετωπίσει. Εάν ο χειρισμός της υπόθεσης μέχρι το στάδιο εκδίκασης της δεν έχει οδηγήσει τον δικηγόρο σε ασφαλή συμπεράσματα για την πορεία που θα ακολουθήσει σίγουρα είναι πολύ αργά να επιχειρήσει εμπέδωση της υπόθεσης του αλιεύοντας μαρτυρία. Στην πραγματικότητα το τι θα πετύχει είναι μέσα από απαντήσεις σε τέτοιου είδους ερωτήσεις να «τσιμεντώσει» την υπόθεση του αντιδίκου του.

6. **ΕΠΙΘΕΣΗ ΤΥΠΟΥ «ΛΟΚ»:** Πολλές φορές και τούτο ανάλογα με την φύση του αντικειμένου η αντεξέταση παρεκτρέπεται σε μακράς διάρκειας. Θυμούμαι όταν υπεράσπιζα την Κυπριακή Δημοκρατία σε καταγγελίες τουρκοκυπρίων για κακοποίηση και απάνθρωπη μεταχείριση τους από όργανα της ΚΥΠ, σαν αποτέλεσμα της δολοφονίας του Θεόφιλου Γεωργιάδη στην υπόθεση Ντενιζή ν. Κύπρου (1994) ο τότε πρόεδρος της τότε Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης κ. Nicolas Bratza όταν του διηγήθηκα μια περίπτωση που είχα ενώπιον του τότε πλήρους Επαρχιακού Δικαστηρίου Λευκωσίας για αντεξέταση μάρτυρα, η οποία διήρκεσε 25 δικάσιμες μέρες μου, απήντησε χαρακτηριστικά «not in my Court» δηλαδή «όχι στο Δικαστήριο μου». Η υπόθεση στην οποία αναφερόμουν αφορούσε Αγωγή εκ μέρους αρχιτεκτόνων για την αμοιβή τους κατά της Κεντρικής Τράπεζας. Ο συνήγορος της Κεντρικής Τράπεζας αντεξέταζε αρχιτέκτονα εμπειρογνώμονα ο οποίος κλήθηκε εναντίον των Εναγόντων για 25 δικάσιμες!! Βεβαίως η φύση της υπόθεσης ήταν τέτοια που αφορούσε ισχυρισμούς για εκτελεσθείσα εργασία διαφόρων κατασκευών του υπό ανέγερση τότε κτιρίου της Κεντρικής Τράπεζας στη Λευκωσία και η αντεξέταση παρεκτράπει, κατά την γνώμη μου, πάνω στην κάθε «βίδα» και ή «πέλλι» του κτιρίου, κατά πόσο ήταν απαραίτητο να γίνει ή να τοποθετηθεί ή κατά πόσο η εργασία ήταν καλής ή κακής ποιότητας εντός ή εκτός των συμφωνηθέντων επιπλέον ή επί έλαττω εργασία. Ανάλογη ήταν και η μεταχείριση εκ μέρους του συνηγόρου των αρχιτεκτόνων όταν αντεξέταζε τον Αρμόδιο Λειτουργό της Κεντρικής Τράπεζας ο οποίος παρόλον ότι δεν ήταν εμπειρογνώμονας κατέστησε εαυτόν σαν τέτοιο αναγνωρίζοντας ή απορρίπτοντας, κυρίως απορρίπτοντας, τους ισχυρισμούς εκ μέρους των αρχιτεκτόνων της Κεντρικής Τράπεζας. Το αποτέλεσμα ήταν βεβαίως ότι η Δίκη ήταν πολύ μακρά και διήρκεσε πάνω από 100 συνεδρίες για να συμπληρωθεί ασφαλώς σε πολλά χρόνια. Εκ των υστέρων κρίνω ότι πράγματι η αντεξέταση παρεκτράπει. Κατά την διάρκεια αντεξέτασης του τελευταίου μάρτυρα ο τελευταίος λιποθύμησε δυο φορές! Είναι προτιμότερον η αντεξέταση να γίνεται και να επικεντρώνεται επί τριών ή τεσσάρων σημείων και να αγνοείται η λεπτομέρεια και βεβαίως γι' αυτούς οι οποίοι έχουν κάμει την στρατιωτική θητεία τους στα ΛΟΚ η πιο αποτελεσματική αντεξέταση είναι αυτή του «Λόκατζη», δηλαδή κτυπά και αποχωρεί άμεσα. Παραμονή στο πεδίο μετά το αρχικό κύπημα θα επιφέρει ζημίαν. Το ίδιο εφαρμόζεται και στην αίθουσα του Δικαστηρίου στο στάδιο της αντεξέτασης. Δεν είναι λίγες οι φορές που με δυο –

τρεις ερωτήσεις , πετυχημένες και καλά στοχευμένες, ο σύνηγορος εξασφαλίζει ότι ακριβώς ήθελε. Περαιτέρω ενασχόληση του με το συγκεκριμένο θέμα με την κρυφή ελπίδα ότι θα πετύχει και άλλα συνήθως έχει αντίθετο αποτέλεσμα γιατί δίδει την ευκαιρία στον μάρτυρα να σκεφτεί το θέμα, να ανασυνταχθεί και να επανέλθει και σε κάποιο βαθμό να διορθώσει λάθη και ή παραλείψεις του στο βαθμό βέβαια που τούτο είναι εφικτό. Συνεπώς η σωστή κατά την γνώμη μου τακτική είναι λίγες και καλές στοχευμένες ερωτήσεις που να μην αφήνουν περιθώριο στο μάρτυρα να ξεφύγει από την συγκεκριμένη γραμμή την οποία τροchioδρόμησε ένας έμπειρος αντεξεταστής.

7. **ΕΠΙΚΕΝΤΡΩΣΗ ΣΕ ΒΑΣΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΟΧΙ ΣΕ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ:** Όπως ήδη έχω αναφέρει παρατηρείται η τάση η αντεξέταση να είναι εξαντλητική πάνω σε κάθε λεπτομέρεια της υπόθεσης. Τούτο δεν είναι απαραίτητο και δυνατόν να αποβεί και επιζήμιο. Εκτός του ότι κουράζει και το Δικαστήριο, αλλά και όλους τους παράγοντες Δίκης, χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα είναι και επικίνδυνο δια τον λόγο ότι παρασύρει την σκέψη του Δικαστηρίου από τα 3 - 4 βασικά σημεία πάνω στα οποία θα έπρεπε να είχε επικεντρωθεί. Ο στόχος του δικηγόρου είναι να εστιάσει την προσοχή, την σκέψη και το μυαλό του Δικαστηρίου, πάνω στην δική του θεωρία. Οι ερωτήσεις στην αντεξέταση αποσκοπούν στο να βγει αυτή η θεωρία προς τα έξω και να μπορέσει το Δικαστήριο ακούγοντας την μαρτυρία, στο στάδιο αυτό, να την αξιολογήσει κατάλληλα όπως και την αξιοπιστία του μάρτυρα. Με το να παρασύρεται ο μάρτυρας μέσα από την αντεξέταση σε επουσιώδη θέματα έστω και αν έχουν κάποια σημασία δεν πετυχαίνει τον αντικειμενικό του στόχο ο σύνηγορος ο οποίος επιθυμεί να πείσει το Δικαστήριο για την συγκεκριμένη θέση του πελάτη του. Επιπρόσθετα είναι πολύ χρήσιμο να ξεκινά ένας την αντεξέταση με κάποια δυνατά σημεία και να την τελειώνει επίσης με κάποια δυνατά σημεία. Το τι μένει είναι η εισαγωγή και το τέλος στο μυαλό του Δικαστηρίου. Το τι μεσολαβεί μεταξύ της αρχής και του τέλους πολλές φορές δεν έχει τόση σημασία.
8. **ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΗΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:** όπως και στο στάδιο της κυρίως εξέτασης μακροσκελείς ερωτήσεις είναι δυσνόητες. Όχι μόνο δυσνόητες αλλά επιπρόσθετα εμπεριέχουν στοιχεία πολλών ερωτήσεων με αποτέλεσμα η απάντηση η οποία δίδεται να προκαλεί σύγχυση και να μην απαντώνται ούτως ή άλλως όλα τα θέματα. Οι απαντήσεις σε τέτοιου είδους ερωτήσεις δεν εξυπηρετούν καθόλου την υπόθεση του διαδίκου ιδιαίτερα όταν δίδονται στο πλαίσιο της αντεξέτασης. Συνεπώς είναι κεφαλαιώδους σημασίας να αποφεύγονται ερωτήσεις τύπου σιδηρόδρομου ή κατά την αγγλική ορολογία “omnibus questions”. Στο βαθμό που είναι δυνατόν να πετυχαίνει κανείς εις απάντηση ένα «ναι» ή ένα «όχι» τούτο είναι το καλύτερο. Βεβαίως σε μεγάλο βαθμό θα εξαρτηθεί και από τον χαρακτήρα του μάρτυρα ο οποίος αντεξετάζεται. Στις περισσότερες περιπτώσεις που έχω δει στα Δικαστήρια της Κύπρου οι μάρτυρες έχουν την τάση να φλυαρούν, να ξεφεύγουν από το θέμα τους και να κάνουν οτιδήποτε παρά να απαντήσουν την συγκεκριμένη ερώτηση. Είναι γι’ αυτόν τον λόγο που η ερώτηση πρέπει να είναι σύντομη και κατανοητή εις δε το στάδιο της αντεξέτασης δεν αποκλείεται να είναι και καθοδηγητική. Βεβαίως συνηθίζεται στο στάδιο της αντεξέτασης ιδιαίτερα στα τελικά στάδια της και με στόχο να συνοψίσει ο Δικηγόρος το αποτέλεσμα της αντεξέτασης να υποβάλλονται στον μάρτυρα οι θέσεις της Υπεράσπισης. Αυτού του είδους οι υποβολές οι οποίες είναι καθημερινό φαινόμενο στα Κυπριακά Δικαστήρια από την πείρα μου δεν βοηθούν καθόλου, ούτε και είναι αποτελεσματικές οι δε απαντήσεις σ’ αυτές είναι πάντοτε αναμενόμενες. Έχω την άποψη ότι τα Δικαστήρια δεν τις λαμβάνουν καθόλου υπόψη. Είναι προτιμότερο να μπαίνουν, όπως ανέφερα σύντομες και κατανοητές ερωτήσεις που να προκαλούν απάντηση υπό μορφή ενός «ναι» ή ενός «όχι» και εκεί που ο μάρτυρας ουσιαστικά

αποφεύγει να δώσει την απάντηση του σε αυτό το συγκεκριμένο ερώτημα τούτο θα ερμηνευθεί ασφαλώς εναντίον του. Επιπρόσθετα πρέπει να αποφεύγονται γενικές ερωτήσεις του τύπου «γιατί» ή «πώς» γιατί μ' αυτόν τον τρόπο αφήνει κάποιους το πεδίο ανοικτό για γενικής φύσεως απαντήσεις, οι οποίες μπορεί να επεκταθούν και σε θέματα μη επιθυμητά για τον αντεξεταστή. Τέλος να υπενθυμίσω ότι ο δικηγόρος πρέπει να αποφεύγει να ερωτά την «τελευταία θανάσιμη ερώτηση». Ο έμπειρος δικηγόρος ξέρει που θα πρέπει να σταματήσει. Σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπεται να συνεχίσει εκεί που θα έπρεπε να είχε τελειώσει. Πολλές φορές οι απαντήσεις οι οποίες δίδονται στην αντεξέταση δίδουν την εικόνα που θέλει ο δικηγόρος και που εντάσσεται ακριβώς μέσα στο στόχο του, σχεδιασμό και θεωρεία του και όμως μια τελευταία θανάσιμη ερώτηση μπορεί να δώσει την ευκαιρία στον μάρτυρα να διορθώσει και να ανασκευάσει την εικόνα η οποία δημιουργήθηκε. Συνεπώς από την στιγμή που κτίστηκε το οικοδόμημα με κόπο και μόχθο πρέπει να αποφεύγεται η «τελευταία θανάσιμη ερώτηση» με την οποία θα δοθεί η ευκαιρία στον μάρτυρα ουσιαστικά να ανακαλέσει και να επανέλθει δριμύτερος. Κατεδαφίζοντας στην πορεία όλο το οικοδόμημα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ:

Όπως έχω πει και στην αρχή καμία τεχνική δεν μπορεί να θεωρηθεί σαν η σωστή τεχνική. Ο κάθε δικηγόρος έχει την δική του ιδιομορφία, τον δικό του χαρακτήρα, την δική του πείρα και εμπειρίες από την ζωή. Όπως έχω αναφέρει και στην εισαγωγή η τέχνη της αντεξέτασης δεν μπορεί να διδαχθεί πλήρως στην αίθουσα διδασκαλίας Αποκτάται με την πείρα. Οι πιο πάνω κανόνες υποβοηθούν στην διαμόρφωση της πρακτικής που ο κάθε δικηγόρος επιλέγει να εφαρμόσει στο κρίσιμο αυτό στάδιο της Δίκης. Η επιτυχία είναι και θέμα ταλέντου. Ο στόχος της αντεξέτασης είναι να προσβληθεί η αξιοπιστία του μάρτυρα, να φανούν οι αδυναμίες της υπόθεσης, του διαδίκου που τον καλεί και να τεθεί ενώπιον του Δικαστηρίου μαρτυρία η οποία επιβεβαιώνει άλλη μαρτυρία η αντικρούει άλλη μαρτυρία ή προωθεί καλύτερα την υπόθεση του πελάτη. Οι ούτω καλούμενοι «χρυσοί κανόνες» της αντεξέτασης βοηθούν σαφέστατα, αλλά δεν είναι το υποκατάστατο της σωστής και επίμονης προετοιμασίας η οποία προηγείται της αντεξέτασης σε όλα τα στάδια από την στιγμή ανάληψης της υπόθεσης μέχρι την ημέρα της αντεξέτασης. Θα ήθελα να κλείσω την διάλεξη αυτή με την εισαγωγή

του Κεφαλαίου 5 με τίτλο «αντεξέταση» από του βιβλίου του Harris's Hints «On Advocacy» μια παλαιά έκδοση του γνωστού καθηγητή George W. Keeton, Πανεπιστημίου Λονδίνου και αργότερα Brunel . Αναφέρει τα εξής στην σελίδα 75:

“ Next to examination in chief nothing is more important or difficult in advocacy than cross-examination. It is the most dangerous branch, inasmuch as its errors are almost always irremediable. It is in advocacy very like what “cutting out” is in naval warfare, and you require a good many of the same qualities: courage with caution, boldness with dexterity, as well as judgment and discrimination. You must not go too steadily and with too direct a course, lest the enemy should measure your distance, and taking advantage of your simplicity, sink you with a single shot. Nor must you remain too long in one position. You must circumvent a good deal, firing a shot here and a shot there, until, maybe, you shall catch your adversary unawares and leap on board. Cross-examination has been likened to a two-edged sword but it is infinitely more dangerous than that it is more like some terrible piece of machinery-a threshing machine for instance-into which an unskillful advocate is more likely to throw his own case than his opponent's.

It should be borne in mind that the objects of cross-examination are three, the first positive, and the other two negative. They are: to obtain evidence favourable to your client, to weaken evidence that has been given against your client, and finally if nothing of value which is favourable can be obtained to weaken or

destroy the value of the evidence by attacking the credibility of the witness. Obviously different tactics must be adopted to achieve each of these objects.”

Δρ. Χρίστος Κληρίδης

Αναπληρωτής Καθηγητής

Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου

Δικηγόρος 3.3.2010